

Vævning

Af Birte Hjorth

Det dragørske erhvervsliv har gennem 1700-, 1800- og 1900-tallet været domineret af væverivirksomhed. Det er muligt at sætte årstal på, hvornår det begyndte. I december 1704 blev der nemlig udstedt en forordning om søindrulleringen i Danmark. Den gav søfolkene og deres familier tilladelse til, ved siden af pligten til at stå til rådighed for marinen, at ernære sig ved et eller andet håndværk.

For Dragørs vedkommende blev det således til, at søfolkenes koner og døtre efterhånden oparbejdede en hel hjemme-væveindustri. I 1743 var der 167 væve i byen. Der har således på det nærmeste stået en væv i hvert eneste hus, hvor flittige dragørkvinder fremstillede lærreder, som de afsatte inde i hovedstaden - til stor irritation for Københavns Væverlav, for de kunne nemlig producere langt billigere end de københavnske væversvende.

Den første "fabrik"

Fra midten af 1780'erne har forskellige, fremmede personer med mere eller mindre held forsøgt at udnytte denne dragørske væveekspertise i industrielt øjemed:

En større fabrik i Køng på Sydsjælland, der vævede damask, drejil og lærred ud fra lokalt avlet hør, indledte omkring 1785 et samarbejde med Dragørs væversker. En overproduktion af hørgarn, som fabrikken i Køng ikke selv kunne oparbejde, gav gennem nogle år arbejde til et halvt hundrede væversker i Dragør. De fik på Søkvæsthuset udleveret garnet, som de bragte hjem og forarbejdede til lærred og siden afleverede dette i ruller i et bestemt alenmål. Lønnen var 56 skilling pr. 20 alen.

Omkring 1790 købte en københavnsk købmand, *Jens Lauritzen*, ejendommen Engvej 2 i Dragør (nuværende "Elisenborg"). Det var et tidligere rebslageri, der da lå ubenyttet hen. Lauritzen skulle her have forsøgt at drive en vævefabrik med lokal arbejdskraft, men det varede højst i et par år, hvorefter ejendommen overgik

til bolig for strandtoldinspektøren.

Højerup

På det nuværende "Dragørhjørnet", altså hjørnet af Stationsvej og Kirkevej, lå indtil 1762 byens smedje, som her var anbragt i passende afstand uden for bykernen af hensyn til brandfaren. Området gik under navnet "Højerup", formodentlig fordi terrænet her var domineret af nogle gamle strandvolde.

Efter smedens død boede her efter tur to skippere med familier, men i 1833 døde det sidste ægtepar, skipper *Lars Præst* og hustru, med få dages mellemrum. Ejendommen, der bestod af to huse, kom til salg. Det var en øst-vest beliggende hovedbygning på 7 fag og en 8 fags nord-syd beliggende bygning med stald, lokum og brændehus. Disse bygninger blev erhvervet af en københavnsk tøjfabrikant ved navn *Hermann Stahl*, der ved at flytte en del af sin produktion til Dragør, kunne drage nytte af den væveekspertise, som byens kvinder besad.

I første omgang har han nok taget de to gamle bygninger i brug, men derefter gik det rask fremad med at bygge nyt. I løbet af sommeren 1834 fik han forlænget den øst-vest beliggende hovedbygningen fra 7 til 12 fag og forhøjet den til to etager. Da den blev anmeldt til brandforsikring i oktober 1834, var den endnu ikke færdigbygget.

Ekspansion

Det ser ud, som den gamle nord-sydgående bygning nu var revet ned og i stedet for erstattet med en nyopført nordre længe sammenbygget med hovedhuset. Den var på 12 fag i 2 etager og med grundmur til alle sider. Bygningen var inddelt i tre afdelinger med forskelligt grej - en indmuret kobberkedel, en opstander med jernpumperedskab, diverse materiel til tekstilfarvning. Huset var i oktober 1834 stadig under opførelse. Endvidere blev opført en søndre længe på 6 fag af mur og bindingsværk med tegltag, indrettet til stald for 4 kreaturer. Denne bygning var heller ikke færdigbygget.

Grunden, hvor Lars Præst' huse havde ligget, var ikke stor nok til disse udvidelser, hvorfor Stahl i første omgang lejede et areal af byens overdrev på den

nordlige side af komplekset. Det var på 1.320 kvadratalen, som han fik skøde på i juni 1835. Men længe forinden havde hans nye planer fået ham til at bede om en større grund for at kunne opføre et tørrehus til det farveri og blegeri, han var i færd med at bygge. Dette tørrehus måtte placeres længere væk fra farveriets skorsten, "da det er almindeligt, at hvor der brænder stenkul, gnisterne slår ovenover skorstenen", som det hed. Herved kunne der let opstå ildebrand.

En mekanisk maskine

I november 1834 kunne Stahl anmelde nye udvidelser til brandforsikringen. Hovedhuset var i begge etager blevet forsynet med forskellige ovne. Det i den nordre længe tidligere omtalte jernpumperedskab var blevet tilsluttet en "mekanisk maskine" bestående af en hestegang med et støbt jernkæmshjul, som stod i fri luft uden for bygningens nordre ende og via en liggende jernaksel ind i huset stod i forbindelse med det nævnte pumperedskab. Denne maskine kunne drive flere "lignende indretninger". Endvidere var der på grunden opført ovennævnte tørrehus - benævnt "Thaarnet" - på 12 alen i kvadrat og 4 etager højt, forsynet med en "altan" med jerngelænder. Alle etager var indrettet til tøjtørring med jalousier og lemme, og på toppen af tørretårnet var anbragt en stor malmklokke.

Der skulle imidlertid flere udvidelser til. I 1837 fik Stahl skøde på en byggeplads på 1680 kvadratalen. Da havde han allerede året tidligere fået udvidet sin brandforsikring på grund af forbedringer. Nord for den nordre længe var opført en ottekantet bygning af tømmer og brædder med stråtag. Det var den ovenomtalte hestegang, der var kommet under tag.

I den nordre længe var installeret en vaskemaskine samt flere kar og ovne. Loftsetagen i denne bygning var blevet forsynet med flere specielle væve - en silkebåndvæv, en bomuldsbåndvæv, en fløjlsvæv og to damaskvæve. Endvidere en *bobinetmaskine* til fremstilling af kniplingsstoffer og en *jacquardmaskine* til mønstrede stoffer.

En vestlig bygning på otte fag var også kommet til. Den var indrettet til stald for fire heste samt materielhus og vognskur med porte. Dertil kom et

dobbelt lokum af grundmur og under bygningen en grundmuret skarnkasse. Det hele var indhegnet af et stakit på 34 fag.

Engang i sidste halvdel af 1830'erne kom den københavnske kunstner, H. F. G. Holm - bedre kendt som "Fattig-Holm" - til Dragør. Fra den dengang fritliggende "Blushøj" tegnede han udsigten mod Dragør - en udsigt, som ikke findes mere. I billedets venstre side ses "Højerup" med det omtalte tørretårn, hvor man tørrede de lange stofbaner.

Driften af dette store nyopførte fabrikskompleks bevirkede, at der kom en del fremmede folk til byen. Allerede ved folketællingen i februar 1834, hvor fabrikken var i sin spæde start, ses det, at en ung mand, *Friderich Sauer*, var beskæftiget ved farveriet. Han havde indlogeret sig i nabohuset.

En senere købmand i København, *Luis Bramsen*, har i sine erindringer skrevet om sin læretid hos Stahl på fabrikken i Dragør. Her havde han til opgave at udlevere garn til omkring 100 væversker, modtage det færdigvævede tøj, opmåle det og betale arbejds løn, levere det til vask og glitning i fabrikken samt få det ekspederet med vogn til København. Desuden havde han ansvaret for det materiale, der blev benyttet i farveriet og blegeriet.

Industrieventyret på Højerup slutter

Selv om "Højerup" har lignet en strålende fabriksvirksomhed, blev dens levetid kun kort. Hvorfor vides ikke. Den må være ophørt engang i 1839, for i januar 1840 blev der afholdt auktion over bygningerne. Køberen blev muremester *Johan Christoph Krause*. Ved folketællingen i februar 1840 boede Krause med familie på fabriksområdet. Han har helt givet købt bygningerne med henblik på at ombygge dem til beboelse, for 5 år senere boede her 5 familier. Udover Krause var det en lodsoldermand, en skipper, en lods og en skolelærerenke. Det var hovedsagelig folk med en vis økonomisk status, som havde lejet sig ind.

"Højerup" fortsatte indtil midten af 1900-tallet som udlejningsejendom. I slutningen af 1800-tallet var der indrettet en restauration - "Sommerlyst" - i baghaven,

forsynet med keglebane og lysthuse. Omkring 1900 indrettedes byens første postkontor her i "Højerup. I 1940'erne blev ejendommen kendt, da den lagde kulisser til filmatiseringen af Herman Bangs novelle "Sommerglæder".

I det lille hjørnehus beliggende ud til krydset Kirkevej/Stationsvej, hvor der tidligere havde været stald til 4 heste, boede i sidste halvdel af 1800-tallet to ugifte søstre, *Neel* og *Leise Walløe*, som opretholdt tilværelsen ved at sidde og væve og ellers holde øje med, hvad der foregik i byen.

I samme hus var der i 1930'erne en iskagebod, "Kokkens Hjørne", som der gik ry af vidt omkring. Den blev drevet af kokken Arthur Jensen, der havde stor succes med sine "Begejstringer" - is som folk kom langvejs fra for at købe.

I begyndelsen af 1950'erne var ejendommen så forfalden, at der var planer om at rive den. Ingen ville ofre renovering af den. Dette vakte postyr i byen - pietetsfølelsen for den gamle ejendom blomstrede, mens andre fandt det i sin orden, at den gamle saneringsmodne ejendom måtte bort. En af arkitekterne bag projektet udtalte sin forundring over modstanden mod nedrivningen, men - "når man ikke selv bor i en forældet ejendom, er det jo lettere at kræve den bevaret". Efter nedrivning blev boligkomplekset "Dragørhjørnet" opført.

Industri på Vestgrønningen

Det næste forsøg på en industriel udnyttelse af byens vævetraditioner kom i 1849, hvor en fabrikant *Frederik Munck* - formodentlig fra København - erhvervede ejendommen Vestgrønningen 36 af skipper *Dirch Carlsen Jans*. Munck rev bygningen ned og opførte på grunden en toetages fabriksbygning. I 1851 blev denne ejendom overtaget af manufakturhandler *Carsten Flensborg*, der byggede en 3. etage på og indrettede hele huset som vævefabrik. Denne fabriksvirksomhed levede imidlertid ikke ret længe, idet Flensborg allerede i 1856 solgte ejendommen til skibsreder *Knud Hansen Walløe*, som lidt efter lidt byggede huset om til dets nuværende udseende og indrettede det til domicil for sin familie under navnet

"Walløehus".

Thøgersens fabrik på Kirkevej

I 1865 blev der gjort et nyt forsøg på etablering af en vævefabrik. Det var det københavnske firma *Thøgersen & Søn* ved hør- og trådfabrikant *R. Thøgersen*. Han havde vistnok først ansøgt Dragør kommune om tilladelse til at bygge en fabrik her, men havde fået afslag.

Måske har byforstanderskabet i Dragør følt, at man havde for dårlige erfaringer med de forskellige mislykkede fabriksprojekter, der havde været gennem de tidligere år, og Dragør havde vel heller ikke større jordarealer at undvære til sådant byggeri.

I St. Magleby var man imidlertid mere positivt indstillet. Thøgersen fik tilbudt et areal af St. Magleby fællede beliggende næsten lige op til kommunegrænsen mod Dragør og ud mod Kirkevejen. Det var jord, der tilhørte gårdejer *Peter Petersen* på "Petersminde". Ved at lægge fabrikken så tæt på Dragør, kunne man forvente at trække på ekspertisen hos væverskerne her - en erfaring, som kvinderne i St. Magleby ikke havde.

Det første byggeri, der blev opført, var en øst-vestliggende bygning mod vejen i to etager, 22 alen lang, 14 alen bred og 9 alen høj, af grundmur og med tegltag. Her var i stueetagen en forstue med trappe, en vævestue, et køkken, en stue og et kammer. På 1. sal var der en forstue og én stor vævestue. På loftet ligeledes. Denne bygning står endnu, er rødmalet, indrettet til beboelse og har adressen Kirkevej 166.

Vinkelret på forhuset, og sammenbygget med det, opførtes en sidebygning, 16 alen lang, 9 alen bred og 4½ alen høj. Her var indrettet kogehus, pigekammer og stald. Virksomheden beskæftigede en hel del mænd og kvinder fra Dragør med håndvævning.

Wieder træder ind

I 1889 afstod Thøgersen fabrikken til firmaet *I. Christensen & Søn*. Christensen var grosserer i København og han indrettede fabrikken som håndvæveri for hvide sengetæpper og portierestoffer. Bygningen rummede nu omkring 50 håndvæve, og der

blev vævet både uld og bomuld. Her blev den unge *Vilhelm Wieder* i 1890 fabriksbestyrer.

Store udvidelser fulgte snart efter. I løbet af 1892 udvidedes fabrikken mod syd med en bygning med en 20 alen høj skorsten. Bygningen var inddelt i et dampkedelrum med en liggende, konisk kedel samt et maskinrum med en 4-hk dampmaskine.

Endvidere byggedes en vævesal på 1.050 kvadratalen med 5-delt shedtag, der gav et fint, nordvendt ovenlys. Hertil blev håndvævene fra den gamle fabriksbygning flyttet. Men i og med at man har anskaffet en dampmaskine, må de nye, moderne dampvæve i løbet af 1890'erne have holdt deres indtog. I 1893 blev der installeret en tørremaskine og en dekatere-maskine, drevet af dampmaskinen. Maskinmester *Sophus Philipsen* fra København blev antaget til at passe den, for en ugeløn på 25 kr.

Flere udvidelser

Denne store udvidelse kunne imidlertid ikke være på grunden. Det blev derfor nødvendigt at købe arealet mod syd, matr.nr. 22o, af naboen, væver *L. Petersen*. Og igen i 1897 voksede arealet mod syd ved køb af matr.nr. 22q.

I 1895 blev vævesalen forlænget. Samtidig blev forhuset - den gamle fabriksbygning ud mod vejen - indrettet til kontor og lager på 1. sal og lejlighed i stueetagen. 1899 blev der igen foretaget store udvidelser. Det tidligere maskin- og kedelhus bag den gamle fabriksbygning blev bygget dobbelt så stort og indrettet til vaskeri og farveri.

Bagved vævesalen opførtes en stor væveri- og spindesal, og i umiddelbar tilknytning hertil byggedes et nyt maskin og dampkedelhus. Det er den bevarede bygning med det karakteristiske halvrunde tag. Hertil opførtes den store skorsten, 50 alen høj. Endvidere opførtes et volferi (opkradsning og rensning af uld) og lagerhus samt et svovlhus. To nye matrikelnumre - 22s og 22t - blev lagt til.

Den gamle vævesal var indrettet til bomuldsvæveri og den nye til uldvæveri og uldspinderi. Der blev opstillet

klædevæve, som blev købt på Nymølle Klædefabrik, og nogle gamle mestre fulgte med maskinerne herud og blev her i nogle år. Virksomheden fik også en farvemester, *Julius Jensen*, og en spindemester, *Ernst Schöbel*.

Mange mænd og kvinder fandt her beskæftigelse i en krisetid, hvor der var stagnation og tilbagegang for byens maritime erhverv.

Krise

Men i 1915 standsede fabrikken. Vilhelm Wieder skød imidlertid penge i virksomheden, og den kom i gang igen. Afkastet har åbenbart ikke været tilfredsstillende, for i januar 1918 solgte I. Christensen & Co. hele virksomheden til firmaet *Levin & Salomonsen* for 150.000 kr.

Der kom imidlertid hurtigt uoverensstemmelse mellem det nye firma og Wieder, og allerede tre måneder senere fratrådte Wieder sin stilling som fabrikkens leder med øjeblikkelig varsel. Levin & Salomonsen, der også havde et garveri ude på Lyngbyvejen, antog derefter en tysker ved navn *Francke* som bestyrer i stedet for Wieder.

Wieder bliver konkurrent

Men Wieder startede for sig selv. I 1897 havde han købt en grund, matr. nr. 22p og 22s, og bygget ejendommen "Det hvide Hus", Kirkevej 162, til beboelse for sig selv og familie. Efter nogle frasalge og tilkøb af arealer, opførte han bag sin villa i 1919 en mindre fabriksbygning med rullestue, hvor han med hjælp fra vævemester *Vilhelm Jensen* startede et lille, elektrisk drevet sengetæppevæveri.

I 1921 lokkede Levin & Salomonsen imidlertid Vilhelm Jensen til sig med tilbud om den formidable løn af 6.000 kr. om året. Produktionen gik nemlig ikke så godt her, men i løbet af knapt en måned havde vævemester Jensen fået sat mere gang i vævene, så produktionen nu var mere end fordoblet.

Bag den store spinderi- og vævesal var der omkring 1920 blevet opført en større tilbygning, som blev brugt til spinderi og lager. Desuden var der opført et uld- og

kludelager i 2 etager. Men det gik alligevel heller ikke for Levin & Salomonsen. I sommeren 1923 begærede A/S Nordisk Klædefabrik tvangsauktion over væveriet og erhvervede det for 140.000 kr. Herefter kom en periode med yderligere tilbagegang.

Omkring 1926 opgav man spinderiet og købte derefter færdigspundet tråd og garn. Ifølge forlydender har væveriet endda ligget stille i en tid, og maskinerne blev solgt.

Wieder tager over

I 1931 købte fabrikant Wieder hele virksomheden af Landmandsbanken for 75.000 kr. Han havde indtil da drevet sit eget væveri bag "Det hvide Hus", hvor hans produktion af silketæpper og silkegardiner havde vundet stor popularitet.

Efter Wieders overtagelse, blev den gamle ejendom ud mod Kirkevej indrettet til beboelse med lejligheder til udlejning. De to fabriksbygninger fra 1892, som ligger lige bag ved, blev udlejet til en badeovnsfabrik, og i dampkedelhuset - bygningen med det halvrunde tag - indrettedes kontorlokale samt et arkiv og prøverum.

Vævningens æra slutter

I løbet af 1930'erne kom der flere tilbygninger nede på den sydlige del af fabriksarealet. I 1943 erhvervede man ejendommen Kirkevej 164, matr.nr. 22f. Huset blev i 1952 ombygget og indrettet til to beboelser.

Med diverse mindre tilbygninger og ombygninger i løbet af 1940'erne og -50'erne stod bygningerne som et monument over 100 års fabriksbyggeri, som startede i 1865.

I begyndelsen af 1980'erne stoppede produktionen på Wieders Væverier i Dragør. I dag er der - foruden bygningerne ud mod Kirkevej - kun kedelhuset tilbage som minde om den omfattende virksomhed på stedet.

Lars Petersens fabrik

I 1868, kort tid efter at Thøgersen havde opført sin vævefabrik, købte væver *Lars Petersen* et stykke jord tilhørende gårdejer Peter Petersen, "Petersminde", lige øst for Thøgersens fabrik. Her opførte han en 17 alen

lang bygning ud mod Kirkevejen. Sammenbygget hermed og vinkelret på forhuset opførte han en 14 alen lang tilbygning. Begge bygninger takseredes til en værdi af 2.952 rigsdaler.

Lars Petersen var væversvend fra Skuldelev i Horns Herred, og han var af en eller anden grund havnet i Dragør, hvor han blev gift med en dragørpige, der døde under koleraepidemien i 1853. Herefter blev han gift med en styrmandsdatter fra Strandgade.

Lars Petersen har formodentlig i begyndelsen været ansat hos en lokal vævemester. Måske var det hos vævemester *Wilhelm Bothmann*, der stammede fra Roskilde og for nylig havde slået sig ned i Dragør. Men Lars Petersen har gerne villet være sin egen herre og erhvervede som sagt en grund på Kirkevej 168, hvor han lod opføre ovennævnte ejendom.

Fra denne ejendom drev han i mange år væverivirksomhed. Efterhånden slog han sig også på blegerivirksomhed, og der opførtes på grunden et kogehus til dette formål. Ved folketællingen 1890 kaldte Lars Petersen sig vævemester, men ved den næste tælling i 1901 lod han sig opføre som bleger. Måske har han ikke vovet springet fra håndvæve til maskinvæve, som det skete inde på nabogrunden.

Hans søn, *Peter Lauritz Petersen*, indgik i virksomheden og videreførte den som blegeri. Man havde i mange år lærred til blegning på lejede arealer på begge sider af Kirkevej fra fabrikant Wieders villa "Det hvide Hus" og op til D.B.Dirchsens Allé/Jægervej.

Vævemester Bothmann

Wilhelm Bothmann slog sig ned i Dragør i sidste halvdel af 1840'erne. Han kaldte sig vævemester og stammede fra Roskilde. I begyndelsen lejede han sig ind i ejendommen Jens Eyberts Plads 1. Senere erhvervede han ejendommen Blegerstræde 16/Rønne Allé 26-28. I 1872 udvidede han sin virksomhed med ejendommen Byskriverstræde 5/Rønne Allé 40.

Sideløbende med væverierhvervet slog han sig også på blegeri. Det lille hus på hjørnet af Blegerstræde og

Rønne Allé (Rønne Allé 26) var indrettet til bygehus, hvor det ublegede lærred blev kogt i lud og derefter kørt ud til stranden. Her blev det skyllet og lagt ud på strandene til solblegning.

Et forhøjet vævehus

Huset på *Vartovslængen 8* blev i 1877 erhvervet af vævemester *Frederik Heinze*. Året efter lod han ejendommen ombygge, idet murene blev forhøjede. Den ændrede loftshøjde i huset gav nemlig plads for Heinzes store damaskvæv.

Formodentlig har han vævet for firmaer eller forretninger inde i København.

Dragørs sidste vævekone

Som den - formentlig - sidste vævekone i Dragør sidder væversken *Lisbeth Abrahamsen* i dag i sit hus i *Skipperstræde 3* og arbejder. Man kan gennem vinduet se ind i hendes stue, hvor hendes store væv dominerer rummet. Fra et lille hus - "Væveboden" - i hendes baghave ud mod Chr. Mølstedsgade sælger hun sin produktion af håndvævede tekstiler - tørklæder, sjaler og lignende.

Lisbeth Abrahamsen danner således afslutningen på den lange række af dragørkvinder, der har holdt vævene i gang siden begyndelsen af 1700-tallet - en henved 300 år gammel tradition.